

УДК 378.4 – 043.86 (44)

Алла Дурдас

ORCID id 0000 – 0001- 6456 – 6108

аспірант кафедри теорії та історії педагогіки
Педагогічного інституту,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Тимошенко, 13-б, 04212 Київ, Україна,
a.durdas@kubg.edu.ua

РОЗВИТОК УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ ФРАНЦІЇ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті обґрунтовано актуальність дослідження історичного розвитку університетської освіти Франції. Розглянуто складну й багатоступеневу систему французької вищої освіти. Окреслено етапи розвитку освіти в університетах Франції та розглянуто особливості кожного з цих етапів. Розглянуто сучасний етап розвитку системи французької університетської освіти, особливості структурних перетворень та можливості імплементації французького досвіду в Україні.

Ключові слова: вища освіта; заклад вищої освіти; історичний розвиток; університет; університетська освіта.

Вступ. Система освіти кожної країни, як і її культура – це унікальне явище. Воно є набагато складнішим, аніж інші системи, оскільки є тісно пов'язаним з духовними і матеріальними аспектами минулого і сьогодення. У світовому просторі Франція продовжує сприйматися як певний еталон європейської культури, де вища освіта займає значне місце в загальнодержавному освітньому просторі. У процесі реформування освіти в Україні варто ознайомитися з подібними процесами у Франції, яка відстоює історичні здобутки освітньої галузі, отримані впродовж століть і якими вона завжди пишалася. Французька спільнота вважає свою систему освіти одним з найважливіших демократичних здобутків нації і частиною культурного внеску Франції у світову цивілізацію. Особливості системи освіти Франції були висвітлені у працях таких українських науковців, як О. Бочарова, О. Голотюк, І. Жуковський, М. Зверева, Л. Зязюн, Л. Камінська, Н. Лавриченко, В. Лаццихіна, А. Максименко, О. Матвієнко, О. Овчарук, О. Пермякова, Л. Пуховська, О. Романенко, А. Сбруєва, О. Сухомлинська, Т. Харченко та ін.; проблеми формування змісту освіти розглядалися такими французькими дослідниками, як П. Бурдьє, А. Льєрі, Л. Легран, Д. Гальбо, Е. Морен, Ж. Мажо, С. Френе, С. Форестьє; питання історичного розвитку і сучасного

стану французької освіти досліджували А. Мішель, Л. Кро, М. Міндер, Ф. Дюбе, М. Дюрю-Белла, Ф. Ропе, Ж.-М. Доменапа, І. Б. Єртрапа, А. Шервель, Ф. Жонаера, А. де Ля Гарандері, Ж. Міларе, К. Фотіна та ін. Однак, незважаючи на суттєвий внесок вітчизняних та зарубіжних науковців у вивчення історичної спадщини французької освіти, історичні етапи розвитку університетської освіти Франції потребують більш ретельного вивчення з огляду на трансформаційні процеси в Європі.

Метою статті є дослідження особливостей історичного розвитку університетської освіти у Франції в контексті сучасного розвитку Європи.

Становлення та історичний розвиток вищої освіти Франції. Становлення й розвиток системи університетської освіти Франції охоплює декілька періодів. У виокремленні основних етапів розвитку вищої освіти у Франції розглянемо періодизацію О. Неживої (2017, с. 54). *Перший етап* (XII–XVIII ст.) характеризується зародженням університету як освітньої інституції. У цей період університети Франції виконували суто навчальні функції, а також були посередниками, які передавали знання молодому поколінню. Ці заклади не займались науково-дослідницькою діяльністю. За часів Старого режиму держава не втручалася в освітню політику й дозволяла духовенству її регулювати, здійснювати нагляд за

навчальними закладами (Нежива, 2017, с. 54). Однак при цьому відкривались вищі спеціалізовані школи, особливо військові, а з другої половини XVIII ст. держава почала поступово перебирати на себе владні функції щодо організації й реалізації освіти. У такий спосіб розпочався процес одержавлення освіти. Велика французька революція 1789 р. відкрила широкі перспективи для реорганізації всієї сфери освіти та заклала перші підвалини для її справжньої структуризації і систематизації.

Другий етап (1789–1799 рр.). В цей період чітко простежувалася тенденція до поглиблення одержавлення університетської освіти. Провідною ідеєю реформи вищої освіти стало «Положення про регламентацію професій шляхом запровадження наукових ступенів». Лише диплом забезпечував громадянське законне право на ту чи іншу професійну діяльність. Саме в цей період ідея наукових ступенів знайшла широку підтримку й реалізацію, що підсилювалося стандартним регламентом і прозорою процедурою проведення обов'язкових випускних іспитів (Корсак, 1997, с. 123). Було відкрито Імператорський університет, в якому працювали академічні та професійні факультети. Також було закладено основу для класифікації вищої освіти. Французька система вищої освіти була сформована між XVIII – XIX століттями, а в 1806 р. Наполеон прийняв закон про університети Франції, який закріпив організаторський лад системи освіти майже на 100 років. Університет був поділений на профільні вузькоспеціалізовані вищі школи, яким були надані лише освітні функції; дослідницькі доручення були перенесені в інші інститути. Процес освіти, робота викладачів здійснювались під суворим бюрократичним наглядом, всі вищі школи виконували єдині програми занять та іспитів. Ця система освіти виправдала себе, дозволивши забезпечити підготовленим персоналом державні служби, особливо це стосувалось армії та галузей, що потребували фахівців з технічних наук (Нежива, 2017, с. 59).

Третій етап (1877–1944 рр.). Для цього етапу характерною є поява й розвиток системи університетської освіти після реформ Наполеонівського університету урядом Третьої Республіки (1870–1940 рр.). Париж у ті часи був величезним центром університетської освіти: 9055 студентів у 1888 р. (52 % від загальної кількості). Наприкінці XIX ст. у Франції вини-

кла система університетської освіти, що діяла без суттєвих змін до середини XX ст. Її функціонування підсилювалося діяльністю таких відомих державних діячів і вчених-педагогів: Л. Пастер, Е. Бутмі, Ж. Есм'єн, Ж. Моно, Р. Жане, Е. Дюркгейм, М. Бріль, Е. Лавіс, Е. Босір, Ж. Парі, А. Дюмон, Л. Ліар та ін.

Четвертий етап (1945–1979 рр.). На даному етапі розвиток системи університетської освіти ґрунтується на соціально-економічних і педагогічних засадах, закладених у 60–80-х рр. XX ст., та процесах глобалізації. У цей час головним викликом для системи університетської освіти Франції була тенденція до значного збільшення кількості студентів. Наприкінці 60-х років нашого сторіччя було створено технологічні інститути. Уряд Франції проводив політику, спрямовану на розширення підготовки спеціалістів інженерно-технічного профілю, на збільшення кількості технологічних інститутів (Шевченко, 2001, с. 74). До вузів приймали випускників середніх закладів (12 років навчання). Випускники ліцеїв, які успішно склали іспити, одержували бакалаврське свідоцтво про повну середню освіту, що дає право вступу до університету або вузу (бакалавр за спеціальністю, яка відповідне напрямку професійного спрямування університету або вузу), але в наступні роки навчання значну частину їх відраховують. У Франції в навчальних програмах вузів, у тому числі й військово-технічних, значний наголос робиться на комплексі теоретичних дисциплін (математика, фізика, хімія та ін.), це стосується й тих дисциплін, що використовують нові концептуальні підходи структурно-системного аналізу (нелінійна фізика, термодинаміка, синергетика). Такий підхід дозволяє випускникам вести розробки на рівні самоорганізаційних процесів, які складають базу для технологій майбутнього (Логінова, 2002, с. 84).

Протягом даного етапу змінились співвідношення і склад студентів, характер попиту на навчання, зростає різниця між фаховою підготовкою, яку надавали заклади вищої освіти, та реальними можливостями щодо працевлаштування випускників за фахом. З 1969 р. почалося розукрупнення університетів. Так, Паризький університет, який налічував близько 120 тис. студентів, було розділено на 13 університетів, більшість з яких виведено в передмістя. Утворено також низку нових університетів у провінційних містах. На по-

чатку 90-х рр. у Франції діяло 73 університети. На початку 70-х років відбулася реорганізація університетів: замість факультетів створено навчально-дослідницькі об'єднання, яким було надано можливість визначати програми і методики навчальних курсів, керувати дослідницькою роботою, підбирати викладачів тощо. З'явилися нові напрями навчання: інженерні, сільськогосподарських наук, архітектури, фізичної культури і спорту (Галус, Шапошнікова, 2006, с. 194).

П'ятий етап (1980–2005 рр.). Даний період відрізняється від інших серйозними реформами в університетській освіті. З початку 2002 р. в освітній системі Франції відбулися значні зміни, пов'язані із Болонським процесом. Була запроваджена низка законодавчих актів, серед яких декрет від 8 квітня 2002 р. про залучення французької системи освіти до європейської (Нежива, 2017, с. 62). В 60–70-х рр. ХХ ст. головним випробуванням системи університетської освіти Франції стала тенденція до значного зростання кількості студентів.

Шостий етап починається з 2005 р. й триває досі. Сучасний розвиток системи університетської освіти ґрунтується на соціально-економічних і педагогічних засадах, сформованих у 60–80-х рр. ХХ ст., та на процесах глобалізації, що набули широкого розвитку в кінці минулого сторіччя і ведуть до ліквідації академічних меж у функціонуванні національних університетів та до повернення університетському навчанню транснаціонального характеру.

Унікальні риси сучасної системи вищої освіти Франції. Розглянувши історичний розвиток, звернемось до сучасної системи вищої освіти Франції. Історичні етапи розвитку вищої освіти Франції зумовили унікальні риси, на які звернемо увагу. Система сучасної освіти Франції вважається однією з найбільш привабливих для багатьох країн, адже її ефективність доведена багаторічним досвідом. До прикладу, звання бакалавра, або бакалаврат, існує у Франції з часів заснування перших університетів (ХІІІ ст.). Ще Наполеон І, здійснивши освітню реформу, надав бакалаврату сучасного статусу. Вже тоді це звання присуджувалося державними освітніми органами за результатами підсумкових екзаменаційних випробувань. Бакалаврат – це перший ступінь, який здобувався студентом в університеті, а з 1808 року було запроваджено 2 нових типи бакалаврату:

- baccalauréat ès lettres – гуманітарний,
- baccalauréat ès sciences – точних наук.

Їх присуджували після закінчення ліцею, і саме вони давали право вступати до вищих навчальних закладів (Смужаниця, 2013, с. 211).

Сучасна система вищої освіти Франції, яка склалася у процесі історичного розвитку, нині включає у себе: університети з традиційною системою факультетів і підпорядкованих їм інститутів; великі школи, які виникли у ХVІІІ столітті для задоволення потреб промислового розвитку держави; навчальні заклади з високим рівнем наукових досліджень та своєрідною структурою (Коледж де Франс, Національна консерваторія мистецтв і ремесел, Музей природничої історії); університетські технологічні інститути. Саме у французькій системі вищої освіти було зроблено перші кроки до створення різнорівневої підготовки спеціалістів з гуманітарних і технічних знань, наукових працівників (Логінова, 2002, с. 84). Зараз в країні існує 250 закладів вищої освіти, з них 89 – університети. Університети складають провідну ланку системи вищої освіти, в них навчається 88 % студентів (Сбруєва, 1997, с. 97). Формування державності країни, зміни політичної влади й державних форм управління, концентрація владних повноважень у центрі сприяли здійсненню поступової секуляризації освітньої сфери й давали перманентні поштовхи для розробки та впровадження освітніх реформ в Франції. Держава крок за кроком повністю перебрала на себе функції щодо формування і визначення векторів розвитку освітньої політики в країні, а церква навпаки втратила важелі впливу на розбудову освітньої сфери. Економічний розвиток, індустріалізація, стрімке зростання промислового виробництва, запровадження інноваційних технологій, інформатизація спричиняли реформування системи університетської освіти: удосконалення сертифікації, спеціалізації й професіоналізації університетської підготовки, диверсифікацію дипломів, установавання та розширення зв'язків між університетською освітою і наукою, центром, університетами й регіонами. Зростання кількісних показників вимагало якісних змін в організації університетського навчання: запровадження нових спеціалізацій тощо (Зязюн, 2001, с. 73).

На відміну від Великої Британії і США університети Франції не знаходяться на вершині освітньої піраміди. Лідерські позиції

тут займають великі школи (*grands écoles*), що забезпечують підготовку спеціалістів для сфери бізнесу, державного управління та інженерії. Вони надають високий рівень освіти і до вступних іспитів допускають лише тих, хто успішно завершив перший освітній курс в університеті (Вітвицька, 2011, с. 327). Конкурсні випробування іноді є дуже жорсткими. Вступ до Вищих шкіл передбачає дворічний підготовчий курс (*classes préparatoires aux Grandes écoles*), зарахування на який проводиться на підставі конкурсу атестатів. Таким чином, уже на підготовчий курс потрапляють найкращі випускники ліцеїв. Програми і вимоги у *classes préparatoires* часто вищі, аніж на перших двох курсах університетів. Тому випускник підготовчих курсів, який зазнав невдачі при вступі до Вищої школи, може без перешкод продовжити навчання в університеті за відповідним профілем, причому одразу з 3-го курсу.

Вищі школи надають освіту дуже високого ґатунку і гарантують при цьому своїм випускникам постійне місце роботи. Громадськість Франції вважає саме Вищі школи, з належною системою підготовчих класів і серйозним селективним відбором при вступі, найдосконалішим досягненням національної системи вищої освіти (Смужаниця, 2013, с. 212). Перші з них були створені ще до Французької революції: Гірська школа – в 1783 р., Королівська школа місто- і шляхобудування – роком пізніше. Найвідомішими є Еколь Нормаль (*École Normale supérieure*), Вища агрономічна школа (*École Nationale supérieure agronomique*), Вища комерційна школа (*Écoles des hautes études commerciales*), Політехнічна школа (*École Polytechnique*), Центральна школа цивільних інженерів (*École centrale des arts et manufactures*), Військова загальновійськова школа (*École spéciale militaire interarmes*), Національна школа адміністрації (*École Nationale d'administration*).

Престижними у соціальному й академічному відношенні вважаються Вища нормальна школа (1794), Школа хартії (1821), Політехнічна школа (1794), Вища національна школа мистецтв і ремесел (1881). Вони дають освіту гуманітарного або природничо-математичного напрямку. Спеціальну інженерну підготовку високого рівня можна отримати в Національній школі мостів і доріг (1747), Вищій національній гірській школі (1783) і багатьох ін-

ших паризьких вищих технічних закладах, заснованих наприкінці XIX – на початку XX ст. Винятково престижною є Школа адміністрації (1945). Сучасний етап оновлення системи університетської освіти Франції, його сутність і особливості структурних перетворень, відбувається з урахуванням основних положень Болонського процесу, але зі збереженням національних традицій та ідентичності власної системи освіти шляхом підтримки й популяризації освітніх досягнень, подальшої професіоналізації університетської ланки завдяки відкриттю нових професійно-орієнтованих напрямів підготовки з відповідною сертифікацією (Смужаниця, 2013, с. 212).

Освіта Франції представлена у довідниках міжнародних організацій (ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи, Європейського Союзу), у базі даних TRACE, ORTELIUS, в мережі Інтернет тощо. Франція є учасником усіх значних проєктів з розвитку мобільності в освіті (SOCRATES, LEONARDO), ресурси яких можуть полегшити набування освіти в її ВНЗ. Іноземець повинен відповідати трьом вимогам: засвідчити знання мови, мати грант чи оплатити навчання, добитися визнання свого документа про освіту від того закладу, де він збирається навчатися. Франція підписала практично всі міжнародні конвенції про визнання і має двосторонні угоди з багатьма країнами. Процедура визнання визначається наказами Міністерства освіти, які враховують конвенції та угоди і повідомляють остаточне рішення про визнання університетом та іншим закладом вищої освіти, тому кандидати повинні безпосередньо звертатися до керівництва обраного закладу. Через специфічність системи освіти Франції найчастіше вони отримують часткове визнання і для остаточного зарахування повинні виконати додаткові умови. Відтак, іноземцям незрівнянно легше опинитися у «безконкурсних» і відкритих університетах, ніж конкурувати з французами, які багато років готувалися до вступу в ту чи іншу Вищу школу, тому понад 95 % іноземців навчається у державних університетах. Вступний мовний екзамен (проводиться у лютому в рідній країні студента-іноземця) для тих, хто хоче навчатися у майже 80 університетах Франції (периферійні навчальні заклади за якістю й рівнем освіти майже нічим не поступають 15 паризьким університетам). Найкращі заклади вищої освіти країни: Університет Сорбонна, Тулузький університет, Університет в м. Бор-

до, Паризька школа бізнесу та інші (Гагарін, 2017, с. 102).

Таким чином, можна виокремити такі унікальні риси сучасної системи вищої освіти Франції:

- давня історія;
- наявність вищих шкіл на вершині освітньої піраміди;
- власна система дипломів та наукових ступенів;
- яскраво виражений національний характер вищої освіти;
- практично однакова якість вищої освіти у столиці та у провінції;
- велика фінансова підтримка освітньої галузі з боку держави.

Висновки. Вища освіта Франції має давню і цікаву історію, яку можна умовно поділити на шість етапів. Кожен з етапів відображає функції та роль університетів та інших закладів освіти у суспільстві та державі. Історія та традиції французької спільноти зумовили унікальність системи вищої освіти Франції, яка вирізняє її серед систем вищої освіти інших країн. Вища освіта Франції продемонструвала високу ефективність, має яскраво виражений національний характер, власну індивідуальність, тому потребує подальшого вивчення задля використання її позитивного досвіду в процесі реформування вітчизняної системи вищої освіти.

Література

- Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 384 с.
- Галус О. М., Шапошнікова Л. М. Порівняльна педагогіка. Київ: Вища школа, 2006. 216 с.
- Зязюн Л. І. Освітня система Франції. *Рідна школа*. 2001. № 11. С. 70–74.
- Зарубіжна система вищої освіти: навчальний посібник / авт. – упоряд. М. І. Гагарін. Умань: ВПЦ «Візаві», 2017. 102 с.
- Корсак К. В. Вища освіта сучасної Франції. *Світова вища освіта. Порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів: монографія* / за заг.ред. Г. В. Щокіна. Київ: МАУП, 1997. С. 122–130.
- Логінова Н. І. Аналіз світових тенденцій розвитку вищої професійної освіти. *Наука і сучасність: Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Київ: Логос, 2002. Том XXXIII. С. 83–90.
- Нежива О. М. Феномен освітньої політики: національний та міжнародний виміри: монографія. Київ: Зовнішня торгівля, 2017. 280 с.
- Сбруєва А. А. Порівняльна педагогіка: Навчальний посібник. Суми: Вид-во Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка, 1999. 300 с.
- Смужаниця Д. І. Система вищої освіти Франції: історичний досвід та сучасний стан. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2013. Вип. 29. С. 211–212.
- Шевченко А. Система освіти у Франції. *Рідна школа*. 2001. № 2. С. 74–77.

References

- Vitvycjka, S. S. (2011). *Osnovy pedagoghiky vyshhoji shkoly: Pidruchnyk [Fundamentals of Higher Education Pedagogy: Textbook]*. Kyiv, Ukraine: Centr uchbovoji literatury (ukr).
- Ghalus, O. M., Shaposhnikova, L. M. (2006). *Porivnjaljna pedagoghika [Comparative Pedagogy]*. Kyiv, Ukraine: Vyshha shkola (ukr).
- Zjazjun, L. I. (2001). *Osvitnja systema Franciji [Educational system of France]*. *Ridna shkola*, 11, 70–74 (ukr).
- Ghagarin, M. I. (Ed.) (2017). *Zarubizhna systema vyshhoji osvity: navchalny posibnyk [Foreign Higher Education System: Teaching manual]*. Uman, Ukraine: VPC «Vizavi» (ukr).
- Korsak, K. V. (1997). *Vyshcha osvita Franciji [Higher education in France]*. In H. V. Shchokin (Ed.), *Svitova vyshha osvita* (pp. 122–131). Kyiv, Ukraine (ukr).
- Loghinova, N. I. (2002). *Analiz svitovykh tendencij rozvytku vyshhoji profesijnoji osvity [Analysis of world trends in higher professional education]*. *Nauka i suchasnistj: Zbirnyk naukovykh pracj Nacionaljnogho pedagoghichnogho universytetu imeni M. P. Dragomanova*. Kyiv: Loghos. Vol. XXXIII, 83–90 (ukr).

- Nezhyva, O. M. (2017). *Fenomen osvithnoji polityky: nacionaljnyj ta mizhnarodnyj vymiry: monohrafija* [The Phenomenon of Educational Policy: National and International Dimensions: Monograph]. Kyiv, Ukraine: Zovnishnja torhivlja (ukr).
- Sbrujeva, A. A. (1999). *Porivnjaljna pedagoghika: Navchaljnyj posibnyk* [Comparative Pedagogy: A Teaching Manual]. Sumy, Ukraine: Vyd-vo Sumsjkogho derzhavnogho pedagoghichnogho universytetu im. A. S. Makarenka (ukr).
- Smuzhanycja, D. I. (2001). Systema vyshhoji osvity Franciji: istorychnyj dosvid ta suchasnyj stan [French higher education system: historical experience and current state]. *Naukovyj visnyk Uzghorodskogho nacionaljnogho universytetu. Serija «Pedagoghika, socialjna robota»*, 29, 211–212 (ukr).

РАЗВИТИЕ УНИВЕРСИТЕТСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ ФРАНЦИИ: ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Дурдас Алла, аспирант кафедры теории и истории педагогики
Педагогического института,
Киевский университет имени Бориса Гринченко,
ул. Тимошенко 13-6, 04212 Киев, Украина, a.durdas@kubg.edu.ua

В статье обоснована актуальность исследования исторического развития университетского образования Франции. Рассмотрена сложная и многоступенчатая система французского высшего образования. Определены этапы развития образования в университетах Франции и рассмотрены особенности каждого из этих этапов. Рассмотрен современный этап развития системы французского университетского образования, особенности структурных преобразований и возможности имплементации французского опыта в Украине.

Ключевые слова: высшее образование; высшее учебное заведение; историческое развитие; университет; университетское образование.

THE DEVELOPMENT OF UNIVERSITY EDUCATION IN FRANCE: THE HISTORICAL ASPECT

Durdas Alla, Post-Graduate Student of the Department of Theory and History of Pedagogy,
Pedagogical Institute, Boris Grinchenko Kyiv University,
13-b Tymoshenko Str., 04212 Kiev, Ukraine, a.durdas@kubg.edu.ua

The relevance of the study of the historical development of university education in France has been grounded in the article. The complex and multistage system of French higher education has been considered. The stages of the development of education in French universities have been determined and the features of each of these stages have been considered. The article highlights the formation and historical development of higher education in France. The article draws attention to the achievements of the French system of higher education and its uniqueness. The role and place of grand schools in the system of higher education in France have been singled out. The leading grand schools and universities have been mentioned in the article, and the conditions of admission to them have been stated. The attention has been paid to practically equal quality of education in the capital and in the province. The unique features of France's higher education, conditioned by the stages of its historical development and social processes, have been determined. In the article the attention has been drawn to the national character of the French higher education. The role of the state in financing of the higher education in France has been considered. France's participation in students' mobility programs has been stated. The modern stage of development of the system of French university education, the features of structural transformations and the possibility of implementing of French experience in Ukraine have been considered.

Key words: higher education; higher education institutions; historical development; university; university education.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2018
Прийнято до друку 24.05.2018